

VÝZNAM TERAPIE HLINOU V PROCESSE SOCIALIZÁCIE ŽIAKOV SO ŠPECIÁLNYMI VÝCHOVNO-VZDELÁVACÍMI POTREBAMI

**THE IMPORTANCE OF CLAY THERAPY IN THE PROCESS OF SOCIALIZATION
OF CHILDREN WITH SEP**

Viktor Hladush

Abstrakt

Článok odhaľuje osobitosti využívania arteterapie v edukačnom prostredí špeciálnej školy a nápravné zameranie hodín terapie hlinou pre deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Zdôrazňuje sa význam a špecifiká využitia terapie hlinkou v edukačnom procese žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Pozornosť je venovaná charakteristike metód a štádií terapie hlinou, významu modelovania hlinou v rehabilitačnom procese. Ukazuje sa motivačná úloha terapie hlinkou pri emocionálnej relaxácii, harmonizácii vnútorného stavu žiaka špeciálnej školy a jeho postupnej socializácii v dospelom živote.

Kľúčové slová

Špeciálna škola. Žiaci so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Arteterapia. Terapie hlinou. Náprava. Rehabilitácia. Socializácia. Profesionálna orientácia.

Abstract

The article reveals the peculiarities of the use of art therapy in the educational environment of a special school and the remedial focus of clay therapy lessons for children with special educational needs. The significance and specifics of the use of clay therapy in the educational process of pupils with special educational needs are emphasized. Attention is paid to the characteristics of methods and stages of clay therapy, the importance of clay modelling in the rehabilitation process. The motivational role of clay therapy in emotional relaxation, harmonization of the inner state of the special school pupil and his gradual socialization in adult life is shown.

Key words

Special school. Children with special educational needs. Art therapy. Clay therapy. Remediation. Rehabilitation. Socialization. Career orientation.

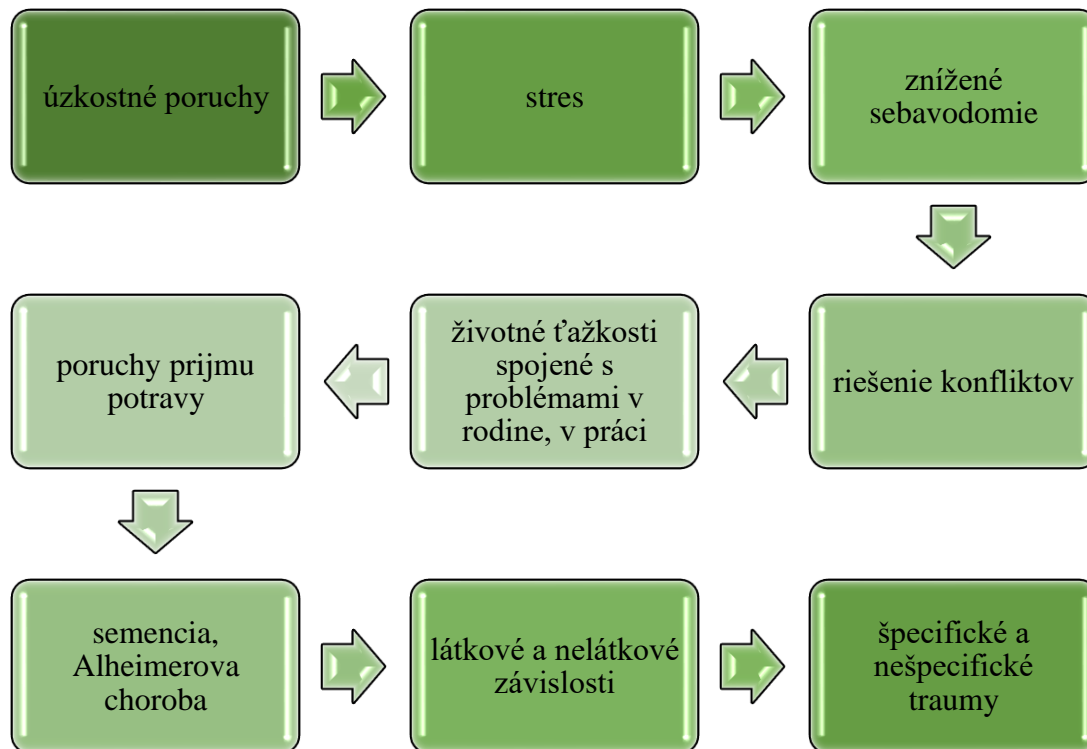
Úvod

Výsledky snahy špeciálnej pedagogiky by mali spočívať nielen vo formovaní vedomostí, schopností a zručností potrebných pre život dieťaťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, ale predovšetkým v podpore všestranného rozvoja dieťaťa. Dieťa by malo byť pripravené na samostatný život. Moderný vzdelávací proces vyžaduje od vzdelávacích inštitúcií nový prístup k ich činnosti, najnovšie formy, metódy, technológie výchovy, rozvoja a vzdelávania detí, formovanie kompetencií dôležitých pre život. Pod vplyvom vedecko-technického pokroku sa každým rokom obsah vzdelávania komplikuje, pozornosť sa sústreďuje na rozvoj tvorivých a rozumových schopností detí, nápravu emocionálnej, vôľovej a pohybovej sféry. Dnes sa tie tradičné nahrádzajú interaktívnymi metódami učenia a vzdelávania, ktoré zahŕňajú aktivizáciu kognitívneho vývinu dieťaťa. Významnú úlohu zohráva aj **expresívna terapia**, ktorá vychádza z predpokladu, že ľuď je možné podporiť pomocou rôznych foriem expresívneho prejavu. Relevantnosť terapeutického vplyvu jednotlivých expresívnych terapií spočíva v tom, že jeho podstata nie je vo výučbe kresby, sochárstva či divadelného prejavu, ale v tom, že deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami môžu byť podporované, či ovplyvňované rôznymi technikami a s použitím špeciálne vybraných materiálov. Práve tak dostávajú príležitosť prejsť sa, uvoľniť nahromadené emócie, zdieľať svoje skúsenosti a v budúcnosti, ak im tieto metódy budú vyhovovať, by ich vedeli využiť vo svojom povolání.

Zdôvodnenie potreby využívania expresívnych terapií

Expresívna terapia má svoj vlastný spôsob formovania a vývoja. Jej vznik je spojený s menom A. Hilla (Hill, 1945) - britského umelca, ktorý v roku 1939 objavil terapeutické možnosti kresby a maľby pre pacientov. Odvtedy expresívnu terapiu aktívne využívajú v praktickej práci psychológovia, učitelia, lekári, sociálni pracovníci, umelci. Odborníci častejšie používajú termín „arteterapia“. Slovné spojenie „arteterapia“ sa vo vedecko-pedagogickej interpretácii chápe (Lebedeva, 2000) ako starostlivosť o emocionálnu pohodu a psychické zdravie jednotlivca, skupiny, kolektívu prostredníctvom umeleckej činnosti. Cieľom arteterapie je pomôcť ľuďom naučiť sa slobodne prejavovať svoje emócie, zmierniť psychické poruchy. Emocionálne zážitky sú neoddeliteľnou súčasťou vnútorného sveta každého človeka. Okrem toho existuje pomerne vysoké množstvo ľudí s duševnými poruchami, ktorí potrebujú včasnú kvalifikovanú pomoc (konkrétne indkované skupiny sme spracovali do priloženej schémy).

Schéma 1: Konkretizácia skupiny ľudí vhodných pre realizáciu terapeutického prístupu

Zdroj: vlastné spracovanie

Možno hovoriť o terapii umením, ktorá vo všeobecnom ponímaní stavia na predpoklade ako tvrdia Guillaume a Kováčová (2010, s. 86), že „*sprostredkované umenie a umelecké aktivity za určitých okolností pôsobia na rozvoj tvorivých síl človeka, priaznivo ovplyvňujú jeho psychiku a celkový rozvoj osobnosti.*“

Arteterapia ako expresívna terapia

Magová et al. (2020) tvrdia, že arteterapia vo všeobecnom kontexte predstavuje v terapeutickej praxi liečbu sprostredkovanú špecifickým druhom art. Samotný pojem arteterapia je potrebné definovať z dvoch rôznych uhľov pohľadu: zo širšieho a z užšieho. Primárne sa prikláňame k tvrdeniu Liebmanovej (2005), ktorá tvrdí, že arteterapia využíva výtvarné umenie skôr ako prostriedok na osobné vyjadrenie v rámci komunikácie, nie so snahou o esteticky uspokojivé výsledné produkty, posudzované vonkajšími meradlami. Výtvarný výrazový prostriedok je dostupný každému, nielen tým, ktorí sú diagnostikovaní ako výtvarne nadaní.

Hlavná pozornosť pri realizovaní arteterapeutickej intervencie je venovaná postojom človeka k jeho činnosti: kreslenie, sochárstvo, hra na hudobné nástroje, dramatizácia atď. Výskumníci v tejto problematike (Rubin, 2016; Koshel – Kuľbako, 2020.) rozlišujú tri hlavné smery arteterapie: pedagogický, psychoterapeutický (medicínsky) a sociálny (terapia zamestnaním). Spája ich využitie umeleckej tvorivosti ako terapeutického faktora, ktorý odpúta jedinca od negatívnych zážitkov a harmonizuje ho.

V prípade arteterapie je potrebné vnímať ciele ako podporujúce sociálnu integritu človeka (bližšie Magová et al., 2020, s. 39-40).

- Primárnym cieľom je **individuálny cieľ, ktorý je zameraný** na klienta a individuálnu prácu s konkrétnou osobnosťou klienta. Arteterapeut sa orientuje na sebaopoznanie, sebaaprežívanie a uvoľnenie klienta. Terapeutickým zámerom je do viesť človeka k vizuálnej a verbálnej organizácii zážitkov, ku poznaniu vlastných možností a k rozvíjaniu fantázie. Cez primerané umelecké prostriedky mu napomôcť v raste osobnej slobody a motivácii v rámci konkrétnej aktivity a/alebo činnosti späté so životnými cieľmi. Od raného veku je tak človek podporovaný k experimentovaniu pri hľadaní vyjadrovania sa.
- Druhým z nosných cieľov je **cieľ sociálny**, prostredníctvom ktorého arteterapeut sprevádza klienta k vnímaniu a prijatiu druhých ľudí, s uznávaním hodnôt toho druhého i seba samého; k pochopeniu vzťahov medzi ľuďmi; k podporovaniu nových vzťahov a k ich udržaniu. Taktiež sociálne ciele arteterapie podporujú aj prácu s konfliktom, či už v rámci páru alebo skupiny. Arteterapeut je cez klientovu tvorbu nápomocný k poskytovaniu spätnej väzby a reálneho vnímania okolia.

Šicková – Fabrici (2006, 2016) uvádza, že ciele, ktoré si arteterapia kladie súvisia na jednej strane s tým, z akých teoretických pozícií vychádzajú, na druhej strane zo situácií a potrebami jednotlivcov, s ktorými pracujeme, v neposlednom rade sa odvíjajú aj od ich veku. U detí sa primárne zameriavame na nasledovné ciele:

- pomáhať pri navodzovaní kontaktu s dieťaťom,
- umožňovať nahliadnutiu do jeho nevedomého života,
- znižovať jeho agresívne a sexuálne napätie,
- vytvárať priestor pre vyjadrenie impulzívnej motorickej aktivity dieťaťa,
- umožniť mu experimentovať s formou,
- napomáhať so socializáciou,
- podporovať integráciu jeho osobnosti (Šicková-Fabrici, 2016, s. 61-62).

Arteterapia je aktuálnou aj pri práci s deťmi so ŠVVP. Najmä tým, ktorí majú rôzne typy neuropsychologických porúch (hyperaktivita, oneskorený duševný vývoj, rýchla únava, impulzivnosť, podráždenosť, agresivita, strach, slabá koncentrácia pozornosti); psychické zranenia, straty, krízové situácie, vnútorné a medziľudské konflikty, stresové, neurotické a psychosomatické poruchy, krízy súvisiace s vekom, problémy so správaním, poruchy reči a pod.

Arteterapia verzus dieťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami

Je známe, že väčšina detí so ŠVVP má často v rôznej miere ťažkú motorickú nedostatočnosť. Majú ťažkosti pri vykonávaní činností, ktoré si vyžadujú presnosť a synchronizáciu pohybov: je pre nich ťažké vziať malý predmet, vložiť, zviazať, zložiť, vyrezávať, strihať, lepiť atď. Nedostatočne vyvinuté motorické funkcie rúk, zhoršená koordinácia pohybov očí a rúk spôsobujú deťom veľké ťažkosti, ktoré ich niekedy nútia ustúpiť pred akoukoľvek úlohou súvisiacou s vykonávaním vyššie uvedených úkonov. V odborných spisbách sa zdôrazňuje, že arteterapia ako metóda nápravy by sa mala používať v kombinácii s výchovnou prácou. Arteterapeutické ovplyvňovanie je veľmi dôležité pre deti, ktoré majú určité ťažkosti pri verbalizácii svojich

zážitkov, napríklad v dôsledku porúch reči, nedostatku kontaktu, charakteristík správania a pod. Vďaka tejto terapii sa u detí zvyšuje kognitívna aktivita, podporuje zmyslový a motorický vývoj a koncentruje pozornosť. Okrem toho sa účinnejšie ovplyvňuje formovanie emocionálnej sféry a lepšie sa rozvíjajú rôzne kompenzačné vlastnosti.

Arteterapia sa realizuje s deťmi so ŠVVP a často táto technika pomáha pri diagnostike osobných charakteristík školákov, charakteru ich problémov, pomáha určiť postavenie v triede, potenciál každého dieťaťa. Mnohé deti nedokážu slovami vyjadriť svoje emocionálne rozpoloženie, zážitky, ktoré majú poruchy reči, a práve tu prichádza na rad arteterapia. Ak tieto metódy pomôžu mladším školákovi adaptovať sa na školu, korigovať vzťahy v kolektíve a v rodine, korigovať strach a sebaúctu, odstraňovať poruchy správania a iné psychické problémy, potom sa stredoškólači vedia zorientovať pri výbere budúceho povolania.

Terapia hlinou – teoretické a výskumné zistenia

Jednou z možností arteterapie je využívanie hliny ako materiálu a zároveň aj využitie potenciálu, ktorým práca s hlinou jednoznačne disponuje. Z historického hľadiska je významné upriamiť pozornosť aj na samotné využívanie hliny. V minulosti sa hlina používala v každodennom živote na konzervovanie mäsa, zeleniny a ovocia. V starovekom Egypte, Číne, Babylone sa výrobky namáčali v hlinenom roztoku a potom sa mohli dlho skladovať.

Špeciálno-pedagogická prax ukazuje, že práca s hlinou má jednoznačne terapeutický účinok. Po prvé, v arteterapii sa hlina čení ako prírodný, neštruktúrovaný, plastický materiál, nevyžaduje špeciálne zručnosti. Hlina je poddajná, mäkká a ľahko sa s ňou manipuluje, považuje sa za ideálny materiál na prenášanie ľudských emócií a zážitkov a samotný proces je liečebným procesom. Po druhé, hlina je prírodný materiál používaný v celej histórii ľudstva, pomáha vyjadrovať zážitky, ktoré sa nedajú vyjadriť slovami.

Schéma 2: Možnosti terapie s hlinou

vyjadriť charakter a emócií, tzn. hlina pôsobí ako nástroj k manifestácii vnútorných stavov

Odhaliť vnútorný svet tvorbu, tzn. manipulácia a tvorba s hlinou umožňuje premýšľať a rozhodovať sa na symbolickej úrovni.

Podporiť psychickú pohodu, a to jednoduchosťou hnetením hliny

Zdroj: vlastné spracovanie

Pri práci s deťmi so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami je veľmi dôležité, aby učiteľ dodržiaval dôležité zásady, ktoré zabezpečujú vytvorenie atmosféry psychickej ochrany a pohody a budujú pocit dôvery.

Terapia hlinou je jedným z druhov arteterapie, projektovou technikou, ktorá napomáha aktualizovať dynamiku vnútorného sveta človeka na symbolickej úrovni. Hlina ako materiál napomáha dieťaťu vyjadriť charakter vymodelovaného zvieratá, človeka, či veci a zároveň tvorbou dieťa prejavuje aj svoje emócie. Počas hnetenia má priestor pre premýšľanie, vyberanie a rozhodovanie sa.

Deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami s obľubou pracujú s hlinou, pretože ponúka možnosti vytvárať, fantazírovať, alebo využívať rôzne pomôcky. Terapie hlinou v tejto skupine je základom pre nájdenie samého seba, možností ako sýtiť svoje potreby, či prejavovať sa bez verbalizácie.

Na terapiu hlinou sa používa „živá“ hrnciarska hlina. Pôsobí ako umelecký materiál, z ktorého môžete vytvárať rôzne produkty. „Čistá“ hlina vyššej kvality leží v hĺbke 10-15 metrov od povrchu a pred vrchnou úrodnou vrstvou pôdy je chránená výraznou masou piesku. Takáto hlina obsahuje veľké množstvo solí a minerálov užitočných pre ľudské telo. Hlina sa dodáva v rôznych farbách a odtieňoch: biela, modrá, červená, hnedá, žltá, zelená atď. Celkovo sa s hlinou úspešne liečia rôzne ochorenia: chronické a akútne ochorenia.

Záver

Terapia hlinou lieči dušu, pomáha odbúrať stres, napätie, úzkosť a uvoľniť negatívne emócie, upokojuje, prekonáva strach; rozvíja hybnosť rúk, pomáha veriť v seba samého a rozvíja osobnosť. Hlinová terapia je účinnejšia pre ľudí, ktorí majú ťažkosti s vyjadrovaním svojich pocitov s poruchami reči, pre ľudí, ktorí prežili traumy či rôzne kardiovaskulárne záchvaty.

Hlina učí nebať sa vlastných chýb a ukazuje, že všetko sa dá napraviť alebo začať odznova. Je vhodnou aj pre žiakov so špeciálnymi vývinovými poruchami ako jedna z možností expresívnych prístupov. Samotná plasticita hlíny umožňuje robiť zmeny v práci, a tým „napraviť“ emocionálny stav. Práve prostredníctvom hlinených produktov môže človek lepšie pochopiť vlastný charakter a temperament a ponoriť sa hlbšie do sebazpoznania. Pomáha uvedomiť si seba ako celistvého človeka, pochopiť svoje správanie a jednanie a v prípade potreby sa zmeniť.

Bibliografia

- GUILLAUME, M., KOVÁČOVÁ, B. 2010. *Art vo vzdelávaní. Študijný materiál pre študentov (ne)pedagogických študijných programov*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-8082-401-3.
- HILL, A. 1945. *Art versus Illness: A Story of Art Therapy*. G. Allen and Unwin, s. 88.
- КОШЕЛЬ, А.П., КУЛЬБАКО, Н.П., 2020. *Використання елементів арт-терапії в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти*. Чернігів : ФОП Баликіна О.В.,
- ЛЕБЕДЕВА Л. Д., 2016. Арт-терапия в педагогике. *Педагогика*. 2000. No. 9, s. 27-34
- LIEBMANN, M.: 2005. *Skupinová arteterapie*. Praha: Portál 2005. 280 s
- MAGOVÁ, M.; FÁBRY LUCKÁ, Z.; KOVÁČOVÁ, B. 2020. *Terapeutický koncept arteterapie a psychomotorickej terapie vočasnej starostlivosti o rodinu s dieťaťom s rizikovým vývinom*. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku. VERBUM - vydavateľstvo KU, 2020. 118 s. ISBN 978-80-561-0810-9
- RUBIN, J. A. 2016. *Approaches to Art Therapy: Theory and Technique*. London : Routledge, 2016.
- ŠICKOVÁ FABRICI, J. 2006. *Arteterapia – Ú(zá)žitkové umenie*. Petrus Publishers: 2006. 273 s. ISBN 80-89233-10-4.
- ŠICKOVÁ-FABRICI, J. 2016. *Základy arteterapie*. 3. vyd. Praha: Portál, 2016. 304 s. ISBN 978-80-262-1043-6.

Ефект глинотерапії <http://cdut2.edu.kh.ua/Files/downloadcenter/2017>

Afiliácia

Predmetný príspevok je parciálnym výstupom projektu KEGA 007KU-4/2024 s názvom *Tímový prístup k vzdelávaniu dieťaťa s dyspraxiou v predškolskom veku: od identifikácie ťažkostí k úspešnej inklúzii*.

Kontaktné údaje

Prof. **Viktor Hladush**, DrSc.

Katolícka univerzita, Pedagogická fakulta, katedra špeciálnej pedagogiky,

Hrabovská cesta 1, Ružomberok

E-mail: viktor.hladush@ku.sk